

STANISŁAW WIERZCHOSŁAWSKI (1926–2009)

Stanisław Wierzchosławski urodził się 3 marca 1926 roku w Wielkim Komorsku (powiat świecki, województwo kujawsko-pomorskie) jako syn Józefa i Weroniki z domu Damrat. Tutaj uczęszczał do szkoły podstawowej, w której jego matka była nauczycielką. W 1938 roku z rodzicami zamieszkał w Bydgoszczy. Tam przebywał podczas II wojny światowej. Mając 16 lat, rozpoczął pracę zawodową jako uczeń w przedsiębiorstwie „OSKAR Faulbaum”, a od marca 1945 roku był robotnikiem w Przedsiębiorstwie Spedycyjno-Przewozowym. W maju roku 1943 wstąpił do Armii Krajowej i pod pseudonimem „Jacek” do stycznia 1945 roku był żołnierzem służby łączności wewnętrznej Komendy Garnizonu w Bydgoszczy. Działalność konspiracyjną kontynuował w WIN-ie do sierpnia 1946 roku. W roku 1947 uzyskał maturę w Liceum Miejskim im. M. Kopernika w Bydgoszczy.

Jesienią 1947 roku Stanisław Wierzchosławski przeniósł się do Poznania, gdzie mieszkał już do końca życia. W październiku tegoż roku rozpoczął studia na Akademii Handlowej (obecnie jest to Uniwersytet Ekonomiczny) w Poznaniu. Ukończył je w czerwcu 1950 roku. Od września do końca roku 1950 pracował jako referent w MHD Artykułami Przemysłowymi w Poznaniu, a w styczniu 1951 został kierownikiem referatu w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu.

W marcu 1951 roku Stanisław Wierzchosławski rozpoczął pracę w Wyższej Szkole Ekonomicznej (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny) w Poznaniu jako asystent w Katedrze Statystyki. Z tą uczelnią związał się zawodowo na ponad 58 lat, przechodząc kolejne stopnie kariery nauczyciela akademickiego (adiunkt – 1954, docent – 1972). Był tu kierownikiem Pracowni Statystycznej w Instytucie Statystyki i Ekonometrii (1974–1976), wicedyrektorem Instytutu Cybernetyki Ekonomicznej (1976–1991), a jednocześnie (od 1977) kierownikiem Zakładu Statystyki i Demografii, kierownikiem Studium Uzupełniającego Magisterskiego (1972–1977). W 1991 roku przeszedł na emeryturę, ale kontynuował działalność naukowo-badawczą jako kierownik Pracowni Badań nad Rodziną, a później w Centrum Badań nad Rodziną, którego był dyrektorem od roku 1994.

Stanisław Wierzchosławski przede wszystkim był badaczem rzeczywistości społeczno-ekonomicznej. Głównym przedmiotem jego początkowych zainteresowań naukowych stały się zagadnienia związane ze statystyką handlu, zwłaszcza z czynnikami wpływającymi na koszty jednostkowe i globalne, zarówno w obrocie detalicznym, jak i w hurcie. Doktoryzował się w roku 1962 na podstawie rozprawy pt. *Efektywność handlu wiejskiego w świetle badań ankietowych*, której promotorem był prof. Stanisław Waszak. Ten nurt badań rozszerzał i pogłębiał do roku 1977 (*Tendencje rozwojowe kosztów w handlu hurtowym w okresie powojennym*, 1970, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 3; *Handel wewnętrzny w ujęciu dynamicznym*, 1977, w: *Rola i funkcje handlu wewnętrznego*, Z. Zakrzewski red., PWE, Warszawa). Odszedł jednak z tej drogi na rzecz demografii, przejmując schedę po zmarłym nagle prof. Stanisławie Borowskim. Podjął się wówczas niezmiernie trudnego zadania, jakim była rekonstrukcja metodyki badań nad reprodukcją ludności, które ten uczyony prowadził (prof. S. Borowski nie pozostawił wystarczającego opisu swojego warsztatu badawczego). Sukces w opanowaniu tej materii umożliwił kontynuację i rozwinięcie badań o wręcz unikatowym charakterze. Zachęcił do współpracy

wielu naukowców i był bodźcem do poszukiwania odpowiedzi na szereg pytań nurtujących demografów i polityków. Znalazło to wyraz między innymi w publikacji *Stanisław Borowski. Szkice z teorii reprodukcji ludności – prace wybrane* (Ossolineum, 1983), którą przygotował do druku i opatrzył obszernym wstępem oraz krytycznym komentarzem.

W późniejszym okresie, szczególnie po utworzeniu w 1994 roku Centrum Badań nad Rodziną w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny), zainteresowania badawcze Stanisława Wierchosławskiego skupiały się zwłaszcza na dwóch obszarach. Pierwszy z nich to mikrostruktury ludnościowe w skali ogólnokrajowej (*Ewolucja badań nad rodziną w Polsce*, 1994, w: *Rozwój demografii polskiej*, GUS, Warszawa); *Rodzina w okresie transformacji demograficznej i społeczno-ekonomicznej*, 1997, w: *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, P. Kryczka red., Wyd. KUL, Lublin). Drugim obszarem badań były przeobrażenia makro- i mikrostruktur demograficznych w ujęciu regionalnym (*Metody i techniki badań mikrostruktur ludnościowych*, 1990, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 3/4; *Współczesna rodzina wielkopolska w świetle badań demograficznych*, 1994, „Przegląd Wielkopolski”, nr 6). W ostatnim okresie działalności S. Wierchosławskiego przedmiotem szczególnego zainteresowania stały się wielkie miasta (*Rodzina i gospodarstwo domowe w środowisku wielkomiejskim*, 2009, Wyd. UEP, Poznań).

Celem studiów prowadzonych w tych dziedzinach, mających charakter longitudinalnych badań podstawowych, było określenie przeobrażeń rodziny na ziemiach polskich od roku 1875, rozpatrywanych w aspekcie międzypokoleniowym, głównie z wykorzystaniem metod analizy kohortowej. Na szczególne podkreślenie zasługuje wielowątkowość oraz wielopłaszczyznowość tych badań (*Wielodyscyplinowość i interdyscyplinarność statystycznych badań zjawisk społecznych*, 1996, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 1), a także imponujący zasób zgromadzonych w trakcie ich realizacji materiałów źródłowych, ujęty w Banku Informacji o Rodzinie i Gospodarstwie Domowym.

Rozległa wiedza teoretyczna i głęboka znajomość rzeczywistości, płynąca z prowadzonych badań empirycznych, sprawiały, że Stanisław Wierchosławski był autentycznym i bardzo cenionym ekspertem w licznych instytucjach, agendach i komisjach o znaczącym wpływie na decyzje w kwestiach polityki społeczno-ekonomicznej. W takim charakterze między innymi współpracował z Głównym Urzędem Statystycznym i Urzędem Statystycznym w Poznaniu, z jednostkami samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim i lubuskim, był członkiem Rządowej Rady Ludnościowej, przygotowywał ekspertyzy demograficzne dla Episkopatu Polski i Rady Społecznej przy Arcybiskupie Poznańskim. Jako konsultant i doradca uczestniczył w pracach Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Poznaniu, Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Poznaniu, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie we Wrześni, Polskiej Fundacji Ochrony Życia. Służył też pomocą innym organizacjom rządowym i pozarządowym. Dużą wagę przywiązywał do współpracy międzynarodowej, utrzymując kontakty bilateralne i multilateralne z ośrodkami naukowymi w wielu krajach (Bułgaria, Czechy, Francja, Litwa, Łotwa, Niemcy, Rosja, Słowacja, Ukraina, Węgry i in.).

Bardzo bogaty i zróżnicowany jest dorobek naukowy Stanisława Wierchosławskiego (*Wykaz wybranych publikacji Stanisława Wierchosławskiego*, 2009, „Studia Demograficzne”, z. 1/155). Lista opublikowanych przez niego prac liczy blisko 230 pozycji, a do tego dodać trzeba liczne niepublikowane ekspertyzy i raporty naukowe, opinie, oceny oraz podobne opracowania o znacznym „ciężarze gatunkowym”. Wielki jest ładunek poznawczy tych prac, wysoki ich poziom merytoryczny i formalny oraz ogromny, tkwiący w nich, intelektualny zaczyn inspirujący do dalszych poszukiwań naukowych.

Z działalnością naukowo-badawczą Stanisława Wierchosławskiego ściśle związana była bardzo odpowiedzialna, acz absorbująca i „niewdzięczna” rola redaktora wydawnictw

był sekretarzem redakcji czasopism naukowych. Przyjmował ją na siebie i pełnił sumiennie, zwykle *pro publico bono*. Był redaktorem naczelnym „Poznańskich Roczników Ekonomicznych”, redaktorem działu ekonomicznego w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym”, sekretarzem redakcji „Poznańskich Prac Ekonomicznych PTPN”, a także członkiem Komitetu Redakcyjnego „Polish Population Review” i „Naturalnego Planowania Rodziny”.

Stanisław Wierchosławski, pracując przez blisko sześćdziesiąt lat jako nauczyciel akademicki, wykształcił rzeszę studentów, włączając ich również do prowadzonych przez siebie badań. Był promotorem oraz recenzentem kilkuset prac dyplomowych i magisterskich. Pod jego kierunkiem napisano sześć rozpraw doktorskich, których autorzy osiągnęli znaczącą pozycję w nauce i gospodarce. Prowadził wykłady oraz seminaria w zakresie statystyki i demografii na różnych kierunkach studiów, w ujęciu ogólnym i specjalistycznym, nie wykluczając zajęć wyraźnie sprofilowanych bądź interdyscyplinarnych, a zatem wymagających bardzo dobrego przygotowania merytorycznego i dydaktycznego. Zawsze przywiązywał wielką wagę do warsztatu badawczego i pisarskiego. Kładł silny nacisk na zagadnienia porównywalności danych i błędy pomiaru (*Statystyczne porównanie jako metoda ekonomicznej analizy działalności przedsiębiorstwa*, 1958, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” z. 1; *Z problematyki pomiaru zjawisk ekonomicznych*, 1967, „Zeszyty Naukowe WSE w Poznaniu, seria I, z. 30; *O dokładności pomiaru indeksów statystycznych*, 1978, „Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych”, GUS, Warszawa). Zwracał uwagę na rzetelność w doborze źródeł informacji i metod ich analizy (*Wpływ techniki obserwacji na wyniki badań ankietowych*, 1993, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 2), uczył i wymagał uzasadnienia wniosków oraz krytycyzmu wobec uzyskanych rezultatów poznawczych. Był znawcą i entuzjastą stosowania metod graficznych w procesie badania statystycznego; już pierwsza jego publikacja (*Zastosowanie wykresów Gantta w obrocie towarowym*, 1955, „Przegląd Statystyczny”, z. 4) wyznaczała ten kierunek zainteresowań. Propagował i rozwijał wspomniane metody z wielką pasją i bardzo skutecznie. Pozostawił niezatarte piętno na wszystkich, którzy mieli szczęście znaleźć się w obszarze oddziaływania tego nauczyciela i doradcy.

Stanisław Wierchosławski należał do wielu towarzystw naukowych i organizacji społecznych. Był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (już od roku 1958) i pełnił w nim funkcję sekretarza Komisji Nauk Ekonomicznych. Należał do Polskiego Towarzystwa Demograficznego, gdzie był wiceprzewodniczącym Rady Głównej i przewodniczącym Oddziału w Poznaniu. Aktywnie uczestniczył w działalności Poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego i Polskiego Towarzystwa Statystycznego. Był wieloletnim członkiem Komitetu Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk, Międzynarodowej Unii Demograficznej (International Union for the Scientific Study of Population), Europejskiego Stowarzyszenia Demograficznego (European Society for Population Economics). Należał do Związku Nauczycielstwa Polskiego, a następnie do Uczelnianej Komisji „Solidarność”. Był członkiem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Uczestniczył w pracy wielu organizacji kościelnych i charytatywnych, wchodził w skład licznych komitetów i komisji powoływanych w celu rozwiązania określonych zadań bieżących w skali kraju, regionu czy społeczności lokalnych.

Wysiłki i zasługi Stanisława Wierchosławskiego były dostrzegane i doceniane. Znalazło to wyraz w odznaczeniach państwowych oraz wyróżnieniach regionalnych, resortowych i innych. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Armii Krajowej i Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Od Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego otrzymał Złotą Odznakę Honorową „Za Zasługi dla Statystyki RP” oraz medale okolicznościowe jako wyróżnienie z okazji 50-lecia i 75-lecia GUS-u. Wyrazem podziękowania ze strony władz regionalnych i lokalnych były

między innymi Odznaki Honorowe „Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego” i „Za Zasługi w Rozwoju Województwa Zielonogórskiego” oraz „Odznaka Honorowa Miasta Poznania”. W uznaniu zasług dla Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego otrzymał Złotą Odznakę PTE, a od Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Polskiego Towarzystwa Statystycznego – najwyższe wyróżnienie, jakim jest godność Członka Honorowego.

Wielką wartością dla Stanisława Wierzchosławskiego była rodzina, także jako kategoria demograficzna i społeczna, ale zwłaszcza jako osobiste doświadczenie życiowe. W 1959 roku zawarł związek małżeński z Moniką Stróżyk (była prawnikiem, radcą prawnym, zmarła w roku 2005), z którą wychował trzech synów (Rafała – socjologa, Piotra – polonistę, Krzysztofa – lekarza) i doczekał się wnuków.

Stanisław Wierzchosławski po długiej chorobie zmarł 8 kwietnia 2009 roku w Poznaniu. Po nadzwyczajnym żałobnym posiedzeniu Senatu Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu i mszy św. w kościele oo. Dominikanów został, w asyście wojskowej, pochowany 16 kwietnia 2009 roku na poznańskim Cmentarzu Junikowskim, gdzie spoczął w kwaterze żołnierzy Armii Krajowej.

Źródła

Akademia Ekonomiczna w Poznaniu 1926–1976. PWN, Warszawa–Poznań 1976, s. 116, 317-319 i 325.

Archiwum rodzinne Rafała Wierzchosławskiego i Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

Kruszka K., *Myśl i praktyka statystyczna w Wielkopolsce*, w: *Pomiar i informacja w gospodarce*. Red. E. Gołata. „Zeszyty Naukowe UEP” 2010, nr 149, s. 231.

Pracownicy naukowo-dydaktyczni i ich publikacje (1975), Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań, s. 68-69.

Studia Demograficzne (2009), nr 1/155, Komitet Nauk Demograficznych PAN, s. 3-29.

KAZIMIERZ KRUSZKA

(Biogram pochodzi z publikacji *Statystycy polscy*, GUS i PTS, Warszawa 2012, s. 388-392)